

ПРЕДМЕТ ДОПРОСА СУДЕБНОГО ЕКСПЕРТА

Демидова Е. Е.

Статья посвящена исследованию проблем определения предмета допроса судебного эксперта в уголовном судопроизводстве. Рассмотрены сущность и содержание этого понятия. Очерчен круг обстоятельств, которые могут быть выяснены путем проведения такого допроса.

Ключевые слова: предмет допроса, судебный эксперт, разъяснение и дополнение заключения судебной экспертизы.

THE SUBJECT OF INTERROGATION OF JUDICIAL EXPERT

Demidova E. E.

The article is devoted to the problems of defining the subject of interrogation of judicial expert in a criminal trial. The essence and content of this term are considered. Formulated range of circumstances that can be clarified through such interrogation

Key words: subject of interrogation, judicial expert, clarifications and additions of the conclusion of judicial examination.

Надійшла до редакції 15.06.2012 р.

УДК 341.231.14

Г. А. Прохазка,
*здобувачка при кафедрі
міжнародного права
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків*

**РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У МІЖНАРОДНІЙ БОРОТБІ З ГОЛОДОМ
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)**

У статті досліджуються питання становлення співпраці перших неурядових організацій у їх міжнародній боротьбі з голодом. З'ясовуються проблеми, з якими зіткнулися ці організації, а також особливості деяких міжнародних договорів, укладених з державами під час надання допомоги постраждалому населенню.

Ключові слова: голод, міжнародні організації, міжнародна допомога, Червоний Хрест, АРА.

Теоретичне дослідження перших неурядових організацій почалося з 70-х років XIX ст. з питання міжнародної правосуб'єктності міжнародних приватних асоціацій. До засно-

вників теорії міжнародних організацій дослідники відносять П. Є. Казанського [13, с. 19–21], який зазначав, що таким організаціям, як Червоний Хрест, може бути надано право розвивати свою діяльність. Будучи визнаним, подібне товариство має право і дієздатність самостійно вступати у відносини з іншими діячами міжнародного життя [6, с. 102]. У цей період неурядові організації поступово переходять від розв'язання проблем, викликаних війнами, до вирішення суспільних негараздів мирного часу.

Мета даної статті – дослідити діяльність неурядових організацій у міжнародній боротьбі з голодом наприкінці XIX – на початку XX ст. та їх співпрацю з іншими суб'єктами міжнародного права [9, с. 4]. Окремі аспекти проблеми розглядали у своїх працях П. М. Богаєвський, Є. О. Коровін, П. Є. Казанський, С. О. Ляпичев, Ф. Ф. Мартенс, О. В. Тарасов, О. В. Чистяков [Див.: 1–15]. Але й на сьогодні деякі питання залишаються недостатньо дослідженими в юридичній науці.

Свого часу Ф. Ф. Мартенс зазначав, що відповідно до договорів між державами й поза укладеними договорами сучасні народи відчують зобов'язання надавати матеріальну допомогу під час воєн, повенів, пожарів, голоду та інших бід, поспішають

полегшити потребу нужденних, жертвуючи свій труд, свої засоби на загальнолюдську справу [10, с. 219].

У 1864 р. за ініціативою А. Дюнанна й Г. Муаньє було створено організацію Червоного Хреста, відділення якої займалися наданням допомоги хворим і пораненим під час збройних конфліктів. Поступово вона почала допомагати цивільному населенню в мирний час. Члени організації рятували населення під час балканських воєн, а також Франції з Пруссією наприкінці XIX ст. У 1891–1892 рр. організація допомагала постраждалим від голоду на території Російської імперії, боролася з епідеміями. Її відділення в 1920 р. діяли в Китаї, де американський Червоний Хрест витратив на потреби голодних понад мільйон доларів [12]. Тільки в Росії Червоним Хрестом у період з 1870 по 1912 рр. було організовано 16 кампаній з ліквідації голоду, епідемій та стихійних лих [14, с. 17].

Діяльність Червоного Хреста та його національних товариств у мирний час викладено в роботі П. М. Богаєвського, який зазначав, що під час конференції 1902 р. її учасники звернули увагу на те, що комітети під час миру не повинні зневажати жодним видом діяльності, якщо тільки вона має своїм джерелом

любов бо ближнього й усвідомлення свого обов'язку щодо суспільства в широкому розумінні цього слова. На той час їх діяльність щодо мирних інтересів складалася з 2-х видів: (а) допомоги населенню, постраждалому від стихійного лиха, епідемії, голоду, пожежі, повені і (б) допомоги всьому населенню чи його частині в задоволенні окремих потреб.

З перших днів існування комітетів Червоного Хреста було поставлено питання про їх участь у роботі з жертвами великих суспільних нещасть мирного часу, хоча деякі з представників цього руху (1863 р.) поставилися доволі стримано до ідеї розширення завдань пропагованої ними установи. Їх скептицизм був зумовлений побоюванням щодо неможливості за такого відволікання сили й засобів зосередитися на справі допомоги хворим і пораненим. Уперше думку про необхідність надання допомоги в мирний час було висловлено А. Дюнаном у його роботі «Згадування про Сольферино». На початку існування цих комітетів за розширення повноважень у мирний час особливо висловлювалося Бельгійське товариство, яке підтримали Північно-Американські товариства, визнавши боротьбу з народними бідами в мирний час нормальним завданням сво-

єї діяльності. Особливістю діяльності російського Червоного Хреста на той момент, за словами П. М. Богаєвського, було те, що під його прапором виникли окремі установи, що надавали допомогу населенню в його повсякденному житті. На відміну від Росії, у більшості європейських країн допомога в мирний час здійснювалася тільки паралельно з головним завданням – безпосередньою підготовкою до потреб війни [1, с. 123–127].

Підкреслимо, що Міжнародний Червоний Хрест діяв на територіях Росії й України до і після Жовтневої революції. Наслідками воєн були епідемії, голод, тому у зверненні Ради народних комісарів Радянської Росії, підписаному В. І. Леніним 30 травня 1918 р., визнавалася дія всіх конвенцій та угод, укладених Росією до 1917 р. щодо діяльності Червоного Хреста [5, с. 333, 334]. Згідно з нотою уряду РСФРР урядам усіх країн (від 2 серпня 1920 р.) РСФРР приймала будь-яку допомогу з будь-яких джерел, не пов'язуючи її з існуючими політичними відносинами. Уряд РСФРР зобов'язувався не чинити організаціям, окремим громадянам жодних утисків і перепон у таких діях [4, с. 251–253].

Відповідно, такий режим знайшов своє віддзеркалення й у міжнародних договорах, укладених РСФРР з міжнародними ор-

ганізаціями. За словами Є. О. Коровіна, за угодою від 29 серпня 1921 р. між урядом РСФРР і Німецьким Червоним Хрестом, переважним завданням останнього було надання населенню постраждалих від голоду районів медикаментів і лікарської допомоги. Члени Червоного Хреста під час в'їзду до країни отримували візу, а щодо своїх особистих прав і належних предметів прирівнювалися до співробітників німецького уряду в Росії [7, с. 101].

Серед неурядових організацій, які очолили міжнародну боротьбу з голодом на початку ХХ ст., недостатньо дослідженою залишається діяльність «American Relief Administration» (далі – АРА) – Американської адміністрації допомоги, яка, на відміну від Червоного Хреста, була зорієнтована саме на допомогу мирному населенню післявоєнного часу. Вона не тільки постачала продовольство, одяг і техніку, а й намагалась одночасно усунути саму причину голоду за рахунок адміністративних важелів [4, с. 264]. АРА була створена у США наприкінці першої світової війни. До її складу входило декілька благодійних організацій: американо-єврейський комітет допомоги – «Джойнт», Всесвітній лютеранський союз, Християнський союз молоді, Об'єднання католицьких благо-

дійних товариств, Союз менонітів, Союз баптистів. Засновником і керівником організації був міністр торгівлі США Г. Гувер.

За публікаціями газети «The New Times» (1919 р.) АРА постачала продовольство до більшості країн Європи, в Турцію, Armenію й Росію, всього на суму 770.795.000 дол. США [17, с. 1]. Запропонувавши допомогу РСФРР, Г. Гувер попередньо зажадав звільнення американських громадян і забезпечення їм вільного виїзду за межі РСФРР, а також висловив 26 умов, за якими пропонувалося сформувавши певну угоду з РСФРР. Зокрема, пайки не повинні були йти на потреби армії, а призначалися голодуючим дітям і хворим, незалежно від раси, релігії або суспільного стану. Повноваження АРА поширювалися до можливості розповсюдження на території РСФРР продовольчих чеків [4, с. 275–281]. Згідно з укладеною угодою між урядом РСФРР та АРА від 20 серпня 1920 р. більшість з умов було прийнято РСФРР [4, с. 281–286]. Є. О. Коровін, аналізуючи її зміст зазначав, що з американської сторони було підкреслено 2 моменти: (а) бажання, щоб ініціатором звернення стала радянська сторона, і (б) намагання мати своїм контрагентом безпосередню верхівку влади РСФРР, яка могла б гарантувати намі-

чені умови роботи. Науковець звернув увагу на протиставлення суб'єктів договору – американської неофіційної добровільної філантропічної організації, з одного боку, і РСФРР – з другого [7, с. 98, 99]. Укладені угоди служили підґрунтям для наступних, а в окремих випадках повторювали деякі їх положення. За зауваженнями О. В. Тарасова, у міжнародному договорі РСФРР з Верховним комісаром Женевської конференції від 27 серпня 1921 р. спостерігаються прямі посилання на окремі статті угоди між РСФРР і АРА, які поширювали послуги, гарантії і привілеї й на представників Конференції [13, с. 57].

Приймаючи допомогу АРА, радянський уряд згодом висловив незадоволення її діяльністю, вбачаючи в останній втручання у свої внутрішні справи через створення нею на території РСФРР власних адміністрацій, що розподіляли допомогу. Надалі це стало підставою для припинення співпраці. Хоча діяльність АРА й охоплювала майже всю Європу, найбільше від голоду потерпали такі території Росії й України, як Поволжя, Урал [8, с. 4], степова частина України, Крим, а також землі Західної України які входили тоді до складу Чехословаччини й Польщі. У березні 1919 р. АРА утворила своє відділення в Польщі

для допомоги різним категоріям населення, які зазнали біди від голоду й війни [16, с. 1-12].

За ініціативи Комінтерну 12 серпня 1921 р. була створена особлива організація пролетарської солідарності – Міжнародний комітет робітничої допомоги голодуючим Росії (далі – Міжробдоп), перша міжнародна конференція якої відбулася 12 вересня 1921 р. в Берліні [11, с. 100]. Безпосередньо до України з Міжробдопу допомога почала надходити в серпні 1922 р. За час діяльності Комітет надав 382980 пайків, які пішли на потреби голодуючого населення [15, с. 60].

Поставки продовольства надходили через місії Ватикану, від Міжнародного альянсу «Врятуємо дітей», Європейського союзу студентів, «Вереліфу», англійських профсоюзів, комітету Ф. Нансена. Ватикан закликав усіх представників іноземних держав, акредитованих при Святому Престолі, надати допомогу голодуючим Росії. 12 березня 1922 р. було укладено договір з державою, що з 30 грудня 1922 р. отримала назву СРСР, за яким установлювалися права й обов'язки представників Ватикану під час надання допомоги. Особливість цього акта полягає в тому, що повноваження посланців відповідали повноваженням місії Ф. Нансена й німецького Червоного Хреста [3,

с. 133–135]. 15 серпня 1921 р. у Женеві відбулася конференція світових громадських організацій з представників 13 держав і 48 відділів Червоного Хреста, яка затвердила Ф. Нансена головним уповноваженим з надання допомоги голодуючим Росії. 27 серпня 1921 р. між Ф. Нансеном і представником уряду РСФРР було укладено договір, за яким у Москві створювався Виконавчий комітет міжнародної допомоги голодуючим, якому надавалося виключне право розподілу продовольства, що надходило в Росію від Женевського Комітету міжнародної допомоги та інших організацій, що діяли разом з ним [4, с. 294, 295]. Цього ж дня між тими ж сторонами було укладено додаткову угоду щодо надання допомоги голодуючим, якою детально встановлювалися повноваження, права й обов'язки сторін: свобода пересування, охоронні грамоти, забезпечення збереженості вантажу та ін. [4, с. 295–298]. До кінця літа 1922 р. організація Ф. Нансена забезпечила продовольством 1,5 млн дітей і дорослих [2, с. 100–103].

Досліджуючи угоду від 27 серпня 1921 р. між РСФРР і Ф. Нансеном, Є. О. Коровін зазначав, що остання відрізняється від укладеної раніше з АРА, яка надавала допомогу через власний апарат і відводила уря-

ду РСФРР виключно спостережну роль. Інший підхід покладено в основу угоди Ф. Нансена, а саме: а) розподіл продовольства здійснювався виконавчим комітетом у Москві; б) Ф. Нансен не створював свого розподільчого апарату, а використовував готовий, залишивши за собою тільки контрольні функції; в) матеріальні зручності, які надавалися АРА в категоричній формі, Ф. Нансен отримував умовно, по можливості; г) на відміну від АРА, персонал Ф. Нансена утримувався від політичної й комерційної діяльності [7, с. 100, 101]. Учений також зауважив, що діяльність АРА, комітету Ф. Нансена й німецького Червоного Хреста є типовими формами міжнародної гуманітарної діяльності в РСФРР і що всі інші угоди були прототипами попередніх. За приклад Є. О. Коровін наводить угоди між Центральним Комітетом Промголу та: (а) Інтернаціональним професійним союзом (м. Амстердам) (від 18 жовтня 1921 р.); (б) з об'єднанням шведських промислових підприємств (від 8 листопада 1921 р.) і (в) з американськими й голландськими менонітами (від 1 жовтня 1921 р). До пізніших за часом він відносить угоди з італійським і французьким Червоним Хрестом, з Ватиканом [7, с. 102, 103]. Що стосується юридичних проблем діяльності іноземної фі-

лантропії, вчений підкреслив міжнародну правосуб'єктність гуманітарних об'єднань і правову природу дипломатичних привілеїв визнаючи при цьому правосуб'єктність цих організацій [7, с. 105].

З огляду на викладене можемо підсумувати, що з кінця XIX – до початку XX ст. міжнародною спільнотою були напрацьовані шляхи подолання голоду й недоїдання. Діяльність неурядових організацій щодо цього містила ознаки міжнародної правосуб'єктності і ґрунтувалася

на договірних засадах, суттєво впливаючи на міжнародні відносини того часу. Намагання таких організацій, як АРА, вирішити проблему голоду через власні адміністрації на території іноземної держави надає можливості надалі досліджувати її з позиції дотримання суверенітету і втручання у внутрішні справи інших держав. Разом із тим необхідно відзначити, що діяльність подібних організацій стала підґрунтям, на якому заснована діяльність ООН і післявоєнних структур з подолання голоду й недоїдання у світі.

Список літератури: 1. *Богаевский П. М.* Красный Крест в развитии международного права / П. М. Богаевский. – Томск: Паровая типолитограф. Н. И. Макушина, 1907. – Ч. 1. – 307 с. 2. *Бондаренко Т. Ю.* Миссия Фритьофа Нансена по спасению голодающих Поволжья / Т. Ю. Бондаренко, Н. И. Николаева // *Власть*. – 2011. – № 3. – С. 100–103. 3. *Венгер А.* Рим и Москва. 1900–1950: моногр. / А. Венгер. – М.: Рус. путь, 2000. – 616 с. 4. *Документы внешней политики СССР* / под ред. Л. С. Гапоненко, Г. К. Деева, Н. Н. Калинина и др. – М.: Госиздат, 1960. – Т. 4. – 837 с. 5. *Документы внешней политики СССР* / под ред. И. Н. Земскова, С. М. Майорова, И. С. Садчиков и др. – М.: Госиздат, 1959. – Т. 1. – 772 с. 6. *Казанский П. Е.* Учебник международного права. Публичного и гражданского / П. Е. Казанский. – Одесса: Эконом. типогр., 1902. – 532 с. 7. *Коровин Е. А.* Международное право переходного периода: моногр. / Е. А. Коровин. – М.: Госиздат, 1924. – 143 с. 8. *Космачова Т. С.* Государственные и общественные организации России и зарубежья в борьбе с голодом 1921–1922 гг. на Южном Урале: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. истор. наук: 07.00.02 / Т. С. Космачова. – Саратов, 2009. – 21 с. 9. *Ляпичев С. А.* Мы просто хотим есть. Реформа ООН и сотрудничество в области защиты и поощрения прав человека / С. А. Ляпичев // *Вест. междунар. организаций*. – 2010. – № 4 (30). – С. 4–9. 10. *Мартенс Ф. Ф.* Современное международное право цивилизованных наций: моногр. / Ф. Ф. Мартенс. – Спб.: Б. и., 1883. – Т. 1. – 430 с. 11. *Политбюро ЦК РКП (б) – ВКП(б) и Коминтерн. 1919–1943: документы* / сост. Г. М. Адибеков. – М.: Росслен, 2004. – 960 с. 12. *Природные катастрофы. Засуха и голод в Китае* [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gota.ru/item/90>. 13. *Тарасов О. В.* Международные неправительственные организации и международное право: моногр. / О. В. Тарасов. – Харьков: АО «Красноград. межрегион. тип.», 1999. – 192 с. 14. *Чистяков О. В.* Организационное устройство и деятельность Российского общества Красного Креста в годы Первой мировой войны (1914–1918 гг.): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. истор. наук: 07.00.02 / О. В. Чистяков – М., 2009. – 26 с. 15. *Черніговець Н.* Историчні обставини та зовнішньополітичні чинники трудової сільськогосподарської еміграції / Н. Черніговець // *Українознавство*. – 2010. – № 3. – С. 59–62. 16. *A brief description of the work conducted in Poland by the American Relief Administration in cooperation with the Polish government*. – Los Angeles: University of California, 1922. – 20 p. 17. *Vastness of Hoover's work realized as he returns* // *The New Times*. – 1919. – № 14. – P. 1.

РОЛЬ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В МЕЖ- ДУНАРОДНОЙ БОРЬБЕ С ГОЛОДОМ (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX СТ.)

Прохазка А. А.

В статье исследуются вопросы становления сотрудничества первых неправительственных организаций в их международной борьбе с голодом. Выясняются проблемы, с которыми столкнулись организации, а также особенности некоторых международных договоров, заключенных с государствами при оказании помощи пострадавшему населению.

Ключевые слова: голод, международная организация, международная помощь, Красный Крест, АРА.

ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN INTERNATIONAL FIGHT WITH HUNGER (END XIX – BEGIN XX CENTURIES)

Prokhazka A. A.

The questions of the formation the cooperation of the first non-governmental organizations are researched in the article in their international fight with hunger. The problems are realized, which organizations face and particularities of some international agreements, concluded with states by the rendering the help to the damaged population.

Key words: hunger, international organization, international help, Red Cross, ARA.

Надійшла до редакції: 26.04.2012 р.